

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: [94(100) + 323.329:321.64], „1924/1940”

BURMENKO LUDMILA

**POLITICA REGIMULUI TOTALITAR FAȚĂ
DE INTELECTUALITATEA DIN RASSM (1924-1940)**

611.03 – ISTORIA UNIVERSALĂ (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

CHIȘINĂU, 2017

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Istoria Românilor,
Universală și Arheologie, Universitatea de Stat din Moldova

Conducător științific:

ȘAROV Igor, doctor în istorie, conferențiar universitar, specialitatea 611.02 - Istoria Universală (pe perioade).

Referenți oficiali:

PASAT Valeriu, doctor habilitat în istorie, membru titular al AȘM, Institutul de Istorie al AȘM.

ȚARANU Mariana, doctor în istorie, conferențiar universitar, Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM.

Componența Consiliului științific specializat:

PETRENCU Anatol, doctor habilitat în istorie, profesor universitar - *președinte*.

XENOFONTOV Ion, doctor în istorie, conferențiar universitar - *secretar științific*.

SOLOMON Constantin, doctor habilitat în istorie, profesor universitar.

CERVENCOV Nicolae, dr. hab. în istorie, profesor, Universitatea de Stat din Taraclia „G. Țamblac”.

ȘIȘCANU Ion, doctor habilitat în istorie, profesor universitar.

NEGRU Elena, dr. hab. în istorie, docent, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM

Susținerea tezei va avea loc la 29 iunie 2017, ora 15.00, în ședința Consiliului științific specializat D 30.611.02-03 - Istorie universală (pe perioade) în cadrul Universității de Stat din Moldova, mun. Chișinău, str. A. Mateevici, 60, MD-2009, Republica Moldova, blocul IV, aula 222.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la biblioteca Universității de Stat din Moldova (str. A. Mateevici, 60) și pe pagina web a CNAA (<http://www.cnaa.acad.md>).
Autoreferatul a fost expediat la data de 26 mai 2017.

Secretarul științific al Comisiei Consiliului științific specializat:

XENOFONTOV Ion, dr. în istorie _____

Conducător științific:

ȘAROV Igor, doctor în istorie _____

Autor:

BURMENKO Ludmila _____

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei. Schimbările politice care au avut loc la sfârșitul anilor 1980-1990 au schimbat în mod semnificativ situația din domeniul studierii totalitarismului sovietic, savanții evidențiind caracteristicile sale distinctive. Una dintre cele mai importante este capacitatea puterii totalitare de a se abate temporar, în vremuri de criză, de la principiile ideologice ale politicii economice, externe și de cadre. Soarta intelectualității multinaționale din RASSM a devenit unul dintre cele mai elocvente exemple ale atitudinii regimului totalitar față de intelectuali, fiind exprimată printr-o strategie generală de neîncredere, suspiciune și printr-o tactică de colaborare temporară. Studiarea condițiilor politice în care s-a format și a activat intelectualitatea din RASSM va permite să dăm o apreciere obiectivă politicii totalitare față de intelectualitate.

Situația în domeniul de cercetare și identificarea problemei. Școala națională de istorie din Moldova a obținut independență în domeniul științific la mijlocul anilor 1980. Istorici de diferite generații și orientări (I. Moiseev, E. Muraru, N. Movileanu, C. Stratievșchii, O. Galușenco, E. Negru, Gh. Cojocar, A. Petrencu, O. Țicu, I. Șarov, I. și T. Varta, A. Memei, P. Negură ș.a.) au exprimat o viziune modernă asupra diverselor probleme ale politicii regimului totalitar în autonomie, inclusiv în raport cu intelectualitatea, despre metodele de represiune în conducere ale regimului. Este actuală tema totalitarismului în tot spațiul post-sovietic: savanții din Ucraina au prezentat o atitudine proprie față de crearea RASSM în componența RSSU (I. Babiuh, S. Belorus); față de metodele specifice de conducere a statului, măsurile punitive față de societate și îndeosebi asupra intelectualității (O. Șapoval, V. Nikolskii, S. Kulcițkii, G. Kasianov, V. Danilenko). În istoriografia rusă sunt lucrări unde politica represivă a regimului totalitar din URSS este prezentată ca o metodă de a impune societății modelul de comportament unificat (M. Stepanov, R. Moskvina, O. Hlevniuk); consecințele discriminării și a represiunilor în masă față de intelectualitate (S. Krasilnikov, S. Volkov, E. Ghimpelson, E. Zubkova ș.a.); caracteristicile politicii naționale ale conducerii sovietice de partid (E. Borisenok, T. Arhipova, S. Kropacev ș.a.). Pentru știința națională, subiectul dedicat RASSM este un domeniu activ de cercetare științifică, dar problema rolului și locului intelectualității în istoria RASSM este abordată doar fragmentar în cercetările științifice.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul lucrării rezidă în cercetarea condițiilor politice în care s-a format și a activat intelectualitatea din RASSM. *Obiectivele:* 1. Formularea principalelor direcții ale politicii totalitare de stat față de intelectualitatea multinațională a URSS; 2. Analizarea importanței învățământului în RASSM în procesul de construire național-statală a

URSS; 3. Evidențierea particularităților politicii de cadre în RASSM, rolul intelectualității vechi („burgheze”) în procesul de constituire a republicii, practica promovării cadrelor din rândul muncitorilor și a țăranilor, eforturile de creare a noii intelectualități sovietice moldovenești; 4. Identificarea motivelor ideologice și a argumentelor politicii represive a regimului totalitar față de intelectualitatea din RASSM; 5. Depistarea și analizarea datelor factologice despre acțiunile represive ale totalitarismului în RASSM, indicarea proporțiilor acestor acțiuni și a pierderilor ireversibile pentru intelectualitatea autonomiei.

Metodologia cercetării științifice. Pe parcursul cercetării am utilizat următoarele metode: tipologică, analitică, sistemică. Au fost utilizate principii metodologice moderne: principiul științific, istorismul, obiectivitatea, abordarea socială, principiul cronologic, umanismul.

Noutatea științifică și originalitatea cercetării. În urma cercetării am evidențiat trăsăturile caracteristice ale totalitarismului de stânga; am evidențiat bazele politicii de stat a totalitarismului față de intelectualitate, am analizat sursele de formare a intelectualității din RASSM; am identificat esența imperială a construcției național-statale a URSS și rolul politic al RASSM în acest proces; am formulat esența represivă a politicii totalitarismului; am inclus în circuitul științific surse inedite.

Obiectivul principal al cercetării, atins în domeniul de studiu, constă în reflectarea condițiilor politice pentru formarea, existența și activitatea intelectualității din RASSM, ceea ce a condus la aprecierea obiectivă a rolului și locului acesteia în construcția național-statală a autonomiei, evidențierea caracteristicilor specifice ale politicii regimului totalitar față de intelectualitate.

Semnificația teoretică a lucrării constă în argumentarea științifică a rezultatelor și a concluziilor cercetării în care este caracterizată situația intelectualității din RASSM; analiza politica regimului totalitar față de intelectualitate în diverse etape; identificarea cauzelor și caracterizarea metodelor politicii de represiune a regimului totalitar; indicarea selectivității ascunse a acțiunilor represive ale totalitarismului față de intelectualitatea republicii autonome.

Valoarea aplicativă a lucrării. Teza de doctor poate fi o bază de lucru pentru elaborarea lucrărilor de istorie a RASSM și a totalitarismului.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

1. Politica de stat a totalitarismului bazată pe ideea formării „noului” stat și a „noii” societăți, nu putea să fie realizată fără participarea intelectualității vechii școli. Colaborarea forțată cu ea, ca și cu un „tovarăș de drum” temporar, până se va forma noua intelectualitate loială regimului, a devenit o cedare provizorie a regimului în scopul rezolvării problemelor principale.

2. În timpul formării RASSM, conducerea autonomiei s-a confruntat cu problema lipsei specialiștilor calificați, care era agravată de insuficiența cadrelor moldovenești și de procentul mare de populație analfabetă în autonomie.

3. Sursele formării intelectualității din RASSM au devenit „vechea” intelectualitate, cei promovați din rândul muncitorilor și a țăranilor și primii absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior. În pofida eforturilor autorităților, nici promovații, nici intelectualitatea tânără sovietică nu îi puteau substitui complet pe „vechii” specialiști (primii – din cauza lipsei de cunoștințe necesare și de timp pentru o instruire de calitate, iar cei din a doua categorie nu aveau experiența necesară).

4. Politica regimului totalitar față de intelectualitate purta un caracter vădit preconșut, era construită pe neîncredere și suspiciune. Activitatea intelectualității din RASSM (în special cea națională) putea fi calificată, la fiecare campanie politică, drept naționalistă, separatistă sau de spionare. Formal, persecuțiile nu aveau un caracter selectiv, dar formulările ordinelor operative ale NKVD al URSS permiteau extinderea cercului și a contingentului de persoane arestate, judecate și împușcate din contul intelectualilor din autonomie.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării pot fi utilizate la elaborarea lecțiilor, cursurilor speciale de istorie a RASSM și pe tema totalitarismului, pot fi folosite ca element didactic în procesul educațional de diferite niveluri.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost prezentate la ședințele Departamentului de Istorie a Românilor, Istorie Universală și Arheologie a Facultății de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova.

Volumul și structura tezei. Lucrarea este alcătuită din *Introducere*, trei capitole, *Concluzii și recomandări*, adnotări în limbile română, engleză și rusă, *Bibliografie* (299 de titluri), 148 de pagini text de bază, 6 anexe.

Cuvinte-cheie: RASSM, totalitarism, construcția național-statală, abordare de clasă, intelectualitate, specialist burghez, promovați, epurare, teroare.

CONȚINUTUL TEZEI

În *Introducere* este argumentată actualitatea temei și gradul de cercetare, scopul și obiectivele lucrării, cadrul cronologic și cel geografice, bazele metodologice, noutatea științifică, importanța teoretică și practică a lucrării.

Capitolul 1. **Istoriografia problemei și analiza izvoarelor**, constă din trei paragrafe. În paragraful 1.1. **Analiza istoriografiei problemei**, în urma analizei lucrărilor științifice s-a propus periodizarea cercetării tematicii RASSM (bazându-ne pe din principiul cronologic) în

cadrul științei istorice autohtone, fiind evidențiate trei etape: 1. 1924-1956 - s-a remarcat prin aprecieri subiective, argumente contestabile, publicistică; la sfârșitul etapei, prin elaborarea unei lucrări în două volume a RSSM (1951 și 1955), a fost setat un vector dominant strict: de a prezenta istoria RSSM ca o evoluție logică, treptată spre comunism. 2. 1956-1987 – etapă care ar fi putut deveni un fel de „avânt” în domeniul istoriografiei sovietice în cercetarea problemei represiunilor politice (datorită raportului lui N. Hrușciiov la Congresul XX al PCUS), dar contrar așteptărilor a avut loc o trecere lentă spre retușarea istoriei și diminuarea numărului publicațiilor despre represiuni. Publicațiile științifice apărute în RSSM în anii 1950-1980 erau cenzurate, dar și în asemenea condiții lucrări importante ale autorilor A. Repida [1], Z. Ivanova [2], D. Antoniuc, T. Craciun, V. Mireniuc au luat în considerare problemele formării RASSM și au analizat în mod critic izvoarele; au caracterizat rolul intelectualității în formarea economiei naționale și a construcției culturale (în condițiile opoziției diverselor abordări asupra problemelor moldovenizării), în dezvoltarea științei; au studiat schimbările în structura socială a populației RASSM și au subliniat drept important procesul formării „cadrelor intelectuale din popor”. 3. Din anul 1987 începe etapa legată de schimbările din cadrul situației politice care aveau loc în URSS. Odată cu „revoluția arhivelor”, care a deschis multe fonduri închise până atunci, au început să fie acoperite „petele albe” din istoria RASSM, în special în privința represiunilor totalitarismului față de societatea sovietică. Istoricii de frunte ai republicii au inclus problema RASSM în sfera lor de interes științific: N. Movileanu [3], O. Galușenco, [4], E. Muraru și I. Moiseev [5], O. Țîcu, G. Cojocar, C. Stratievșchii [6], A. Petrencu, E. Negru [7]. Istoricii au atins în mod direct în acest context problema politicii totalitarismului față de intelectualitate, subliniind caracterul său pătitor, incoerent și represiv, au înaintat ipoteze proprii despre cauzele teroarei din RASSM (I. Varta, T. Varta și I. Șarov [8], P. Negru, M. Tașcă, I. Cașu [9], A. Memei [10], P. Negură [11]). Pentru istoricii din stânga Nistrului (A. Volcova, B. Bomeșco, N. Babilunga, G. Astvațaturov, V. Icenco) problematica RASSM nu este mai puțin actuală, deoarece este direct legată de istoria ținutului: autorii au analizat experiența istorică a RASSM, problemele cu care s-a confruntat autonomia în cadrul construcției naționale și culturale.

Literatura științifică și publicistica occidentală conține mai multe lucrări dedicate trăsăturilor specifice ale totalitarismului (sovietic) de stânga: Sh. Fitzpatrick a constatat că politica de stat incoerentă față de intelectualitatea „burgheză” are la bază teama de autoritate, că aceasta ar putea deveni un lider spiritual pentru membrii mai puțin instruiți ai noii societăți [14, pag. 23]; direcția socială a terorii în masă a fost desemnată de către una dintre cele mai obiective lucrări colective, și anume „Cartea neagră a comunismului” (S. Courtois, N. Werth, J.-L. Panné, A. Paczkowski, K. Bartosek, J.-L. Margolin); o contribuție semnificativă în studierea „operațiunii de deschiaburire” au avut M. Junge și R. Binner; H. Kuromiya a considerat

„operațiunile” din anii 1930 împotriva „elementelor antisovietice” și „operațiunile naționale” drept preventive, îndreptate împotriva unei potențiale „coloane a cincea”. Un loc aparte îl au cercetările problemei transformărilor care au avut loc în societate în timpul totalitarismului (I. Baberovschii, S. Davis, S. Cohen, L. Bélády și T. Krausz, O. Egge).

Prima monografie din știința istorică ucraineană despre problema politicii regimului totalitar față de diferite clase ale societății aparține lui I. Șapoval, care a subliniat orientarea spre lichidarea diverselor manifestări ale „deviaționismului național” și a „naționalismului burghez” în republicile naționale, care se manifestau prin represiunile asupra specialiștilor principali și a savanților din RSSU [15, pag. 183-184]. Cartea lui G. Kasianov a fost dedicată sorții intelectualității ucrainene, în care o atenție deosebită îi era acordată politicii de neîncredere a puterii totalitare față de specialiștii calificați și a consecințelor sale; s-a făcut o analiză critică a istoriografiei problemei. V. Danilenko, G. Kasianov și S. Kulcițkii, S. Belokoni, V. Nicolski au studiat esența politicii staliniste de autonomizare a Ucrainei, „lupta” puterii totalitare cu așa-numitele probleme ale „naționalismului” și ale „deviaționismului național” în republicile sovietice, au reformulat atitudinea puterii față de intelectualitatea din domeniul învățământului, au arătat tendințele de extindere a teroarei în masă împotriva ei. În cercetările lor, istoricii ucraineni (Iu. Babiuh, S. Belous) au ajuns la concluzia că formarea autonomiei moldovenești la sud-vestul Ucrainei a început cu falsificarea datelor despre componența sa națională (a fost mărit procentul populației moldovenești), iar schimbările teritoriale care au avut loc în Ucraina (în timpul formării autonomiei), fără a se lua în calcul componența etnică a populației, au creat premise pentru apariția actualei probleme transnistrene.

Notăm de altfel și interesul științific față de RASSM și al istoricilor din spațiul post-sovietic: V. Repin (Republica Belarus) a studiat aspectele istoriografice ale problemei basarabene, A. Voronovici (Ungaria) a atras atenția asupra faptului că la constituirea RASSM era prezentă din start confruntarea dintre „moldovenism” și „românism”, care a influențat mai apoi soarta tragică a elitei politice. În istoriografia rusă teme importante rămân a fi caracterul specific al constituirii URSS, „cadourile” teritoriale republicilor; consecințele discriminării și ale represiunilor în masă pentru societatea postrevoluționară (S. Krasilnikov, E. Ghimpelson, E. Zubakova). S. Volkov a evaluat esența politicii de cadre de stat îndreptată spre privarea intelectualității de statutul privilegiat în societate [16]; O. Hlevniuc a publicat propriile concluzii despre starea societății în anii de represiune, bazându-se pe exemplele de rezistență față de regim: R. Moskvina a considerat teroarea (verticală și orizontală) drept un factor necesar pentru „funcționarea normală a regimului existent”; E. Borisenok a identificat politica de stat de „ucrainizare” drept una dintre metodele de construcție națională și bolșevică, esența căreia era presiunea administrativă și accelerarea evenimentelor [17]; S. Kropacev a expus părerea că în

perioada 1937-1938 a avut loc „modificarea strategiei generale a conducerii sovietice în politica națională, deoarece politica „înfrățirii” nu răspundea noilor tendințe de fortificare a centralizării puterii de stat...” [18].

În acest fel, analiza istoriografiei arată că deși există diverse cercetări în domeniul istoriei RASSM și multe publicații despre soarta intelectualității este necesară o cercetare generalizatoare a lucrărilor despre politica regimului totalitar față de intelectualitate.

În paragraful **1.2. Analiza izvoarelor** am evidențiat și am analizat următoarele grupe de izvoare: documente de arhivă, documente și materiale publicate, date statistice, presa periodică, memoriile contemporanilor evenimentelor.

Baza informațională a tezei este compusă din materiale descoperite de către autor în Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), Arhiva Asociației Victimelor Represiunilor Politice din or. Tiraspol. Documentele dezvăluite în timpul elaborării tezei au specificul său, deoarece reflectă funcționarea organelor puterii de stat și a organizațiilor obștești la diferite niveluri departamentale (directivele CC al PCU (b), documentele Comitetului Moldovenesc de Învățăământ al PC(b)U, materialele și corespondența de raportare și informare). Sistematizarea lor este legată de autorii fondurilor de arhivă – organele puterii de stat și organizațiile obștești, ceea ce ne permite să clasificăm sursele date pe grupe. Analiza documentelor cu caracter organizațional-administrativ, de contabilitate și statistică, a rapoartelor și protocoalelor a oferit posibilitatea de a reflecta într-un mod obiectiv problemele de cadre din RASSM și a permis autorului să formuleze propriile concluzii referitor la problemele surselor formării intelectualității din RASSM, politica contradictorie față de specialiști. În timpul lucrului în cadrul Arhivei Asociației Victimelor Represiunilor Politice din or. Tiraspol au fost studiate materialele reabilite, inclusiv cele care se referă la chestiunea „bulgară” din Parcani, care au permis formularea concluziilor despre caracterul organizațional al acțiunilor punitive, despre metodele de anchetare și amploarea represiunilor.

În procesul de cercetare au fost utilizate documente și materiale publicate care pot fi clasificate în următoarele grupe: acte normativ-legislative editate ale puterii sovietice (Constituțiile URSS și RASSM, hotărâri, decrete și ordine); documente ale PC(b) Unional, lucrările liderilor de partid din 1917-1957; discursuri, rapoarte, articole ale liderilor de partid V.Lenin și I.Stalin. Pentru organizațiile de partid din teritoriu, toate acestea erau instrucțiuni de acționare, din această cauză erau executate cu supunere (în conformitate cu disciplina de partid). Culegerile de documente oficiale și memoriile participanților la lupta pentru puterea sovietică și construcția socialismului din RASSM (1960-1980) se deosebesc printr-o „reținere ideologică” în procesul de alcătuire a acestora. Culegerile de documente și materiale de la sfârșitul anilor 1980-2000 (necenzurate) conțin legi, decrete, hotărâri, instrucțiuni, ordine ale organelor de stat și de

partid și a organelor puterii represiv-punitiv. Utilizând aceste surse, autorul a formulat concluzii referitoare la motivele și metodele de luptă ale puterii sovietice cu oponenții politici. Această grupă de surse poate fi împărțită în trei subgrupe: 1. Culegeri de documente referitor la reabilitare; 2. Culegeri de documente și materiale ale proiectului web „Arhiva lui Alexandru Iakovlev” (scrisori și rapoarte operaționale personale, date despre „operațiunile naționale”, instrucțiuni referitor la lucrul organelor NKVD în teritoriu, rapoarte și statistică a represiunilor); 3. Documentele fondurilor special secretizate ale RSSU și RASSM: ale KGB-ului, Procuraturii, Ministerul Afacerilor Externe, CC al PCM etc. Conținând un vast material pentru cercetare, aceste documente au permis autorului să descopere, prin metoda analitică și prin intermediul vieții activiștilor de stat, ai științei și culturii, dar și a oamenilor de rând, motivele, direcțiile represiunilor. Folosind drept surse directivele Biroului Politic și ale aparatului central al NKVD la adresa NKVD RSSU și RASSM despre arestări, rapoarte și protocoalele ședințelor lucrătorilor NKVD RASSM despre rezultatele „lucrului” său, autorul a apreciat caracterul și metodele Marii Terori din RASSM.

Statistica din RASSM și URSS din anii 1924-1940 este analizată în mod critic, deoarece statistica din URSS era loială regimului politic, ajustând datele reale cu cele dorite, pentru a evidenția progresul și succesele politicii partidului pe de o parte, iar pe de alta - să ascundă urmările represiunilor în masă.

Presa periodică din anii 1920-2000. Autorul evidențiază trei subgrupe: 1) Presa periodică din anii 1924-1985. În RASSM (ulterior, în RSSM), ca și în toată Uniunea Sovietică, presa periodică avea o oarecare ierarhie, locul de frunte aparținând presei de partid, iar pe locul doi și trei se aflau organele de presă ale organizațiilor sovietice și obștești. Aceste izvoare istorice necesită o atitudine critică, deoarece în majoritatea cazurilor sunt nu doar subiective, dar tratează multe evenimente și probleme de pe pozițiile „marxism-leninismului”. 2) Presa periodică din timpul „perestroikăi” și „glasnost” din URSS; 3) Revistele științifice din a doua jumătate a anilor 1980 – sfârșitul anilor 1990 de asemenea au devenit tribune pentru discuții și făceau apel la crearea „meselor rotunde” la care erau caracterizate și problemele integrării elementelor „sociale străine” în societatea postrevoluționară. În Moldova problema totalitarismului era reflectată pe teme legate de formarea în RASSM a noii intelectualități, politica de cadre a regimului față de problema promovării în sfera intelectuală a muncitorilor și țăranilor, politica național-culturală (introducerea grafiei latine, situația din presă). În particular, menționăm lucrările E. Negru [7], O. Galușenco [19] în care este studiată detaliat problema implementării în RASSM a ideii de formare a noii „limbi moldovenești” și sunt expuse circumstanțele politice ale acestei inițiative. În contextul cercetării, aceasta a contribuit la argumentarea propriei poziții a autorului față de

politica național-culturală a regimului totalitar, dar și a consecințelor eșecurilor acestora pentru intelectualitatea din RASSM.

Memoriile martorilor evenimentelor. Având în vedere specificul surselor, am identificat următoarele subgrupe: a) Surse de origine personală: amintirile membrilor de familie ale persoanelor supuse represiunilor, publicate pentru prima dată; b) amintirile din anii 1970 - începutul anilor 1980 - se deosebesc prin reticența aprecierilor, sunt scrise cu caracter „esopian”, scopul lor principal fiind sublinierea importanței liderilor de stat care au fost pe nedrept acuzați în perioada represiunilor în masă; c) memoriile de la sfârșitul anilor 1980 - începutul anilor 2000 erau elaborate în perioada în care evenimentele trăite puteau fi împărtășite deschis (necenzurat). În ele este prezentă descrierea comportamentului oamenilor în perioada arestărilor în masă, care permit reconstituirea și caracterizarea stărilor interioare de pesimism și disperare în societate.

Astfel, documentele de arhivă, lucrările științifice, izvoarele de origine personală, memoriile, publicistica au devenit o bază multiplă pentru cercetarea tezei de doctor.

În paragraful **1.3. Concluziile capitolului 1** sunt formulate concluziile rezultate din analiza istoriografiei problemei și a surselor cercetate, în baza cărora autorul a definit scopurile și obiectivele tezei.

În Capitolul **2. Condițiile politice ale apariției intelectualității în RASSM** este studiat procesul de elaborare a strategiei și tacticii regimului totalitar în ceea ce privește intelectualitatea, în condițiile realizării unui astfel de proiect politic ca RASSM. În paragraful **2.1. Construcția național-statală a URSS: RASSM în politica imperială a regimului totalitar sovietic**, în baza analizei condițiilor politice ale apariției intelectualității RASSM a fost stabilit faptul că formarea RASSM în cadrul RSS Ucrainene reprezintă un proiect politic, realizat într-un stat totalitar.

Am identificat caracteristicile specifice totalitarismului în URSS: instituirea monopolului partidului în toate sferele vieții; evoluția puterii de la „intențiile totalitare” la reconstrucția socială intenționată a societății post-revoluționare într-o nouă comunitate istorică – poporul sovietic; capacitatea de transformare a regimului totalitar, prin adaptarea la condițiile schimbătoare ale situației interne și externe, prin amplificarea sau atenuarea presiunii asupra societății; esența imperială a regimului și relațiile sale cu intelectualitatea.

Până la sfârșitul anilor 1920 - începutul anilor 1930, Stalin a eliminat însăși posibilitatea de a pretinde la înțâietate în partid, iar în perioada 1936-1939 liderul a înlocuit, de fapt, acele grupări din partid care îi erau dezagreabile. În același timp, acest lucru a permis tinerilor membri să avanseze rapid în carieră, în condițiile unor represiuni masive. Pe parcursul acestor mișcări sociale, puterea a mizat nu pe o selecție pozitivă, ci negativă. Din cauza discriminării și a represiunilor, însăși nomenclatura formată (și elita sa) a fost condamnată la degradare prin

„umplutura” umană: a scăzut profesionalismul managerilor și al liderilor [20]. Noul stat avea nevoie de omul nou și o nouă societate, pe care sistemul trebuia să-i creeze. Intelectualii, purtători ai fundamentelor morale ale „țarismului”, erau considerați un fenomen temporar, „tovarăși de drum” cu care „încă 15 ani va trebui să se lucreze”, și, prin urmare, cooperarea cu intelectualitatea „veche” reprezintă o măsură impusă de dorința evitării anarhiei și haosului în administrație, precum și de câștigarea timpului pentru crearea noii intelectualități sovietice [21]. Pregătirea specială pentru înlocuirea intelectualității cu „noi” cadre din rândul muncitorilor și a țăranilor trebuia să instituie un control total asupra personalului, iar măsurile represive, aplicate sistematic intelectualilor „burghezi”, și-au îndeplinit, între timp, misiunea lor – în mediul său a apărut fie un conformism deschis, fie o opoziție secretă profundă în raport cu regimul totalitar.

Proiectul privind formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești a perpetuat tendința imperială de a „aduna terenuri” și perspectiva implementării revoluției mondiale. Nou-creata autonomie avea rolul de „magnet” pentru reîntoarcerea Basarabiei, la fel cum Republica Autonomă Sovietică Socialistă Karelia (RASSK) a fost înființată în 1923 pentru a deveni alternativa Finlandei [22]. Din perspectiva organizării construcției național-statale lucrurile nu au fost atât de clare, în special în ceea ce privește politica de cadre. Astfel, la conducere se confruntau două grupări: „comuniștii din Basarabia” și „emigranții comuniști” din România. Centrul a preferat să se bazeze pe cadrele sale de încredere, care aveau un program de moldovenizare și un plan politic real de reîntoarcere a Basarabiei. Hotărârea Biroului Politic al CC PC(b)U privind crearea RASSM (19 septembrie 1924), în secțiunea „Despre limbi” prevede în mod clar că „trebuie menținut cursul pentru dezvoltarea limbii populare moldovenești”. Chiar la începutul activității, liderii RASSM s-au confruntat cu faptul că nu puteau fi puse în practică principiile declarate ale funcționării limbii moldovenești ca limbă a națiunii titulare din republică. Într-o notă a Învățăământului Profesional din 14 martie 1925 nivelul de educație al populației era considerat scăzut în rândul adulților și în rândul copiilor de vârstă școlară, iar procentul analfabetismului în rândul populației din Moldova de-a dreptul „copleșitor”, republica având nevoie stringentă de pedagogi. Am ajuns la concluzia că autonomia reprezenta o bază organizată politic pentru crearea propriului stat, dar fără sprijinul unor cadre profesionale calificate mai multe planuri a fi rămas nerealizate.

În paragraful 2.2. **„Promovații” și specialiștii „burghezi” în politica de cadre a PCUS(b) și rolul lor în formarea noii intelectualități sovietice în RASSM** am luat în considerare sursele formării intelectualității RASSM în contextul încercărilor autorităților locale de a depăși lipsa de cadre.

Procesul de formare a intelectualității sovietice a avut loc pe baza a trei surse – intelectualii școlii pre-revoluționare; cei promovați din rândurile muncitorilor și țăranilor; tinerii

specialiști, absolvenți ai universităților și școlilor profesionale. Înaintarea în aparatul economic și de conducere sovietic al RASSM a reprezentanților „claselor asuprite în trecut”, în calitate de comisari, șefi, funcționari de la toate nivelurile, se baza pe principiile apartenenței de partid, de clasă și a celei etnice (potrivit politicii de „indigenare”).

Trebuie să recunoaștem că de cele mai multe ori aceștia erau incompetenți în noul anturaj și în noua sferă de activitate, motiv pentru care erau frecvente cazurile când practica promovării nu era binevenită. În special, Ministerul Justiției al RASSM considera că acest gen de „aprovizionare a cadrelor” din contul „doritorilor”, și nu a colaboratorilor competenți, „discreditează instituția judiciară în ochii populației” [23, f. 17, 34]. Ideea promovării, desigur, avea perspectivă, dacă nu ar fi fost transformată într-o campanie ordinară a sistemului, a cărei scop nobil de a oferi posibilitatea tuturor de a face studii și de a deschide noi perspective descendenților din rândul muncitorilor și a țăranilor a fost deformat prin metodele de punere în practică. În condițiile „penuriei de cadre” puterea a fost nevoită temporar să se reconcilieze cu prevalarea elementelor de clasă nedorite în majoritatea sferelor de activitate intelectuală, deoarece ei urmau să educe și să pregătească tinerele cadre, să instruiască și să ofere o susținere competentă celor promovați. La sfârșitul anilor 1920, când puterea sovietică s-a consolidat, ea a trecut la politica de îndepărtare a vechilor reprezentanți din domeniul intelectual. Cei promovați din rândul muncitorilor și a țăranilor și primii absolvenți ai universităților, colegiilor și a școlilor de partid ocupau locurile din diferite structuri, debarasându-se în paralel (epurările din 1929-1932) de reprezentanții „vechii” școli, învinuindu-i de cele mai grele păcate săvârșite împotriva partidului, a puterii sovietice și a poporului. „Optimizarea” componenței sociale a clasei intelectuale era una dintre sarcinile permanente ale conducerii, dar nu s-a reușit înlăturarea totală a reprezentanților vechii intelectualități - pentru satisfacerea necesităților populației era nevoie de un oarecare număr de oameni cu o educație și responsabilitate reală. Noua intelectualitate sovietică inițial era puțin numeroasă și reprezentată în mare parte de revoluționari profesioniști cu educație prerevoluționară sau de proscriși - originari din rândul „vechii” intelectualități, dar care din diferite motive s-au alăturat noii ordini. Dar foarte curând rândurile sale au început să fie completate de către tinerii specialiști, în care regimul își punea cele mai mari speranțe, deoarece se aștepta la o susținere necondiționată și recunoscătoare.

Bazele cadrelor din RASSM (în special, în domeniul culturii) trebuiau să fie compuse în primul rând din etnici moldoveni, dar pentru a trimite oamenii în instituțiile de învățământ superior, trebuia mai întâi să le fie asigurată o oarecare pregătire. Pentru aceasta era nevoie de școli, manuale, programe de învățământ și, cel mai important, pedagogi profesioniști care cunoșteau limba „moldovenească”. Orientându-se la directivele centrului, Comitetul de Stat pentru Învățământ al RASSM și-a concentrat toate forțele pentru a „dezvolta limba populară

moldovenească”, și nu română, „care, din cauza unor condiții istorice, era de neînțeles pentru moldoveni”. Poziția că „moldovenii nu sunt români” se răsfrângea în toate sferele vieții culturale și social, separând „propria” istorie, cultură, realizări în domeniul științei de cea „străină”. Se luau măsuri pentru „rezolvarea normală” a problemelor pregătirii cadrelor intelectuale, dar Comitetul de Stat pentru Învățământ al RASSM la sfârșitul anilor 1920 a fost nevoit să recunoască faptul că „nu există cadre competente capabile să devină profesori, iar dacă și sunt, aceste persoane nu împărtășesc ideologia noastră (copii de preoți, culaci)”, din această cauză „Comitetul de Stat a redus în mod deliberat cenzura pentru cei admiși la cursurile moldovenești, câștigând pe plan social, dar oricum nu a permis întârzierea tempoului de deschidere a școlilor [24, pag. 29, 30]. În anii 1930-1931, în pofida calității proaste a cadrelor existente, Comitetul de Stat pentru Învățământ al RASSM a recomandat înlăturarea lucrătorilor „intoleranți” din domeniul învățământului. Uniunea Scriitorilor din RASSM era formată în mare parte din reprezentanți ai tinerilor țărani (40% constituiau comsomoliștii și membrii de partid), dar ei încă nu dispuneau de nivelul de cultură corespunzător, tehnică de scriere, experiență de viață. În 1933, în RASSM în urma campaniei de luptă împotriva naționalismului burghez, în Comitetul Științific al Moldovei a fost descoperit „un cuib de elemente naționaliste”, în rândul cărora nu erau „cadre științifice moldovenești”, majoritatea lucrătorilor fiind foști pedagogi care nu posedau ideologia marxistă. Concomitent, în sfera învățământului erau descoperiți reminiscențe ale „rămășițelor zinovievo-troțkiști”. În nota informativă despre construcția național-culturală în RASSM (1934) cu tristețe se menționa că „în rândul studenților era un număr mic de membri de partid”. Datele despre contingentul profesoral din instituții de învățământ superior și mediu de specialitate indica un „strat nesemnificativ de profesori din rândul muncitorilor în instituții de învățământ superior (14%) și medii de specialitate (13%), nu sunt suficiente nici cadrele care erau membre de partid: în instituții de învățământ superior - 24%, iar în instituții medii de specialitate - 8,8%... În instituții medii de specialitate profesori moldoveni erau 20,8%...” [25, pag. 11, 12]. Astfel, principala sarcină revenea „specialiștilor burghezi”, datorită cărora specialiștii tineri, care au absolvit instituțiile de învățământ superior după 1928, constituiau mai mult de jumătate din sistemul de departamente și industrial printre lucrătorii aceluiași nivel educațional, iar absolvenți ai învățământului special – circa 2/3. Pot fi menționate următoarele ramuri ale economiei unde au fost trimiși majoritatea absolvenților – agricultura, logistica, inginerie, finanțe, industria ușoară. Învățământul, justiția, sănătatea rămăneau pe locul doi, prioritară fiind sfera economică. „Intelectualitatea sovietică muncitorească” era încă suficient de tânără și de perspectivă, relațiile sale cu puterea erau construite sub formă de tutelă, educația se făcea prin metoda pedepsei și a recompensei, iar acum ea trebuia să confirme încrederea și fondurile cheltuite pentru ea, să le întoarcă prin muncă și loialitate absolută.

În paragraful **2.3. Concluzii ale capitolului 2** sunt expuse concluziile despre condițiile politice ale formării intelectualității RASSM, printre care: ritmul crescut al construcției național-statale; practica de neîncredere față de „vechea” intelectualitate; sunt evidențiate sursele formării intelectualității RASSM. Este examinată politica conducerii autonomiei față de intelectualitate care a evoluat de la neîncredere la colaborare constrânsă; este analizată importanța campaniei de promovare și înrădăcinare; sunt apreciate eforturile regimului de accelerare a construcției național-statale și de „cultivare” a tinerei intelectualități naționale din autonomie.

În Capitolul **3. Argumentările ideologice, metodele și consecințele politicii regimului totalitar față de intelectualitatea RASSM** sunt analizate cauzele ideologice ale represiei față de intelectualitate și caracterizate metodele testate de regimul totalitar în perioada pregătirii și a declanșării „marii terori”.

În paragraful **3.1. Politica puterii totalitare față de intelectualitatea din RASSM, caracterul său represiv și argumentarea ideologică** pornim de la ideea că lupta pentru desființarea claselor a dus la apariția noilor bariere de castă și a pregătit noi „mine” sociale. Teoria stalinistă de agravare permanentă a luptei de clasă era evocată pentru a justifica eșecurile regimului în politica internă și externă. Odată cu înrăutățirea politicii de clasă, prin intermediul turnării, au avut loc „epurări” (ale aparatului de stat în 1929-1932 și epurarea generală a partidului în 1929-1930). Teroarea arbitrară efectuată prin atmosfera de impunerea atmosferei de frică și disperare în fața sistemului a impus populația să se adapteze; izolaționismul devenind o latură a strategiei politicii interne staliniste.

În anii 1923-1932, la inițiativa conducerii, politica înrădăcinării în republicile naționale trebuia să contribuie la apariția unei noi elite etnice de origine muncitorească și țărănească, cu o conștiință sovietică. Eșecurile inevitabile în construcția național-culturală erau atribuite activității dușmanilor din interior, care, potrivit lui Stalin, aveau scopul de a restaura capitalismul în URSS („dizidenții de dreapta”) sau intervenționiștilor, a căror scop era dezmembrarea URSS și restaurarea ordinii de exploatare („dizidenții naționali”). În RASSM nu era clar ce direcție în dezvoltarea culturii și a limbii naționale trebuia aleasă: adaptarea limbii moldovenilor din autonomie la limba română (opinia adeptilor „românizării”) sau dezvoltarea limbii populare „moldovenești”, „îmbogățindu-i” lexicul (opinia adeptilor „curentului de sine stătător”). În consecință, în RASSM s-au evidențiat două motive convingătoare pentru lupta împotriva naționalismului: activiștii de stat și sovietici, scriitorii, cercetătorii erau învinuiți fie de tentativa de a separa RASSM de URSS, fie de pasiunea excesivă față de „națiunea moldovenească”. La sfârșitul anilor 1920, victoria a fost de partea celor care susțineau curentul „de sinestătător” și s-a declanșat politica de „moldovenizare”, dar a fost stopată în 1932, odată cu hotărârea CC al PC(b)U cu privire la trecerea la grafia latină. Trecerea de la o grafie la alta (de la cea chirilică la

cea latină și viceversa) era legată direct cu perspectiva revenirii Basarabiei în granițele URSS. Concret pentru autonomie, aceasta însemna o înapoiere, deoarece trebuia de început din nou pregătirea profesională, de lichidat analfabetismul în baza noii grafii, fapt ce a creat o stare confuză pentru cei ce finalizaseră studiile în grafie chirilică. Puterea a fost nevoită să constate eșecurile latinizării, legate de sabotarea activităților nu doar în teritoriu, ci și în cadrul aparatului central. În consecință, au început să fie căutați cei „vinovați” - „dăunătorii” care au fost descoperiți printre scriitori, în Comitetul Științific Moldovenesc, Comitetul de Stat pentru Învățământ al RASSM. Conducerea RASSM era nevoită să se ocupe concomitent de construcția socialismului și să lupte cu „dușmanul intern”, deconspirând și concediind cadrele atât de necesare. Problemele de dezvoltare națională au început să aibă un rol abstract, devenind un program obligatoriu pentru conducerea locală a republicii. O încercare de a nu admite atitudinea formală birocratică față de problemele culturii naționale în RASSM a fost scrisoarea către CC al PC(b)U de la șeful Secției de Istorie al Comitetului Științific E. Bagrov, unde era prezentată situația din autonomie: „... sunt instituții de învățământ mediu de specialitate, dar nu sunt pedagogi, sunt instituții de învățământ superior, dar nu sunt profesori, există comitet științific, dar nu sunt cercetători științifici...” [26, pag. 1,4]. E. Bagrov demonstra că construcția național-culturală în RASSM a suferit eșec, planurile sale nu se realizau, iar rezultatele – erau incerte; campania secției de propagandă și cultură care doar dădea indicații de a desființa naționalismul în instituții a dus la faptul că toți moldovenii din instituții (fiind și așa în număr mic) au fost declarați naționaliști burghezi [27]. Astfel, teoria stalinistă de agravare permanentă a luptei de clasă, care devenise argumentul principal de identificare a dușmanilor interni, a fost folosită în RASSM pentru învinuirea unei părți a intelectualității de naționalism burghez și de pierderea vigilenței. Toate acestea au permis puterii totalitare să justifice eșecurile și incoerența propriei politici naționale.

În paragraful **3.2. Metodele represive ale regimului totalitar și folosirea acestora asupra intelectualității din RASSM în anii declanșării „Marii Terori” 1937-1938**, pentru a defini esența represivă a politicii puterii totalitare și a metodelor sale, am evidențiat anii 1922, 1928, 1934 în care a avut loc dezvoltarea exagerată a aparatului represiv. Funcțiile organului judiciar au fost uzurpate de puterea de partid și cea executivă, care au format „organele operative non-judiciare” – „dvoicile”, „troicile”, „ședințele speciale”, care aveau competența de a emite orice decizie și de a o îndeplini imediat fără dreptul de apel, formând Comisariatul Norodnic al Afacerilor Interne (NKVD) cu atribuții ce includeau pedeapsa cu moartea. Teroarea verticală a puterii era suplinită de cea orizontală din cauza încurajării denunțării. În teritorii aveau loc campanii de luptă împotriva naționalismului, iar RASSM nu era o excepție. În toamna anului 1933, în republică a lucrat comisia lui I. Hait, care a formulat o apreciere negativă activității

organizațiilor regionale și de partid și (în special) Comisiei Norodnice de Propagandă. Conducerea autonomiei pregătea în paralel „Nota informativă despre construcția național-culturală a RASSM”, și, așa cum au menționat specialiștii în istoria RASSM, „documentul a fost elaborat într-un mod critic deosebit, iar pentru Comitetul Științific se poate de spus că era zdrobitor” [6, c. 99].

În aceste condiții, colaboratorul Comitetul Științific Moldovenesc, M. Andriescu s-a adresat printr-o scrisoare Comisiei CC al PC(b)U în care constata că nu există „naționalism” local; „cultivarea cadrelor din rândul populației muncitorești locale decurge foarte bine”, că s-ar putea obține mai multe dacă nu ar fi fost „prostiile” admise de conducere [28, f. 79-81]. În august 1935, NKVD al RASSM a început să colecteze date despre componența contaminată a pedagogilor și a profesorilor din instituțiile de învățământ superior, s-au depistat cazuri de stări antisovietice, „de calomnie contrarevoluționară la adresa Comitetului Internațional, PC(b)Unional și a liderilor săi (Lenin, Stalin și Voroșilov), denaturarea istoriei partidului...” [29, f. 245-246]. Am evidențiat soarta tragică a docentului S. Cranga (Creanga), acuzat de „naționalism burghez” și ură față de literatură socialistă incipientă, deoarece reprezintă o atitudine tipică a sistemului față de deficitul de cadre (refugiat politic, cunoscător al limbii, promovat în mediul intelectual și care a obținut studii superioare sovietice). Pentru tentativa de a-și susține punctul de vedere și demnitatea el a fost învinuit de „calomnie contrarevoluționară împotriva partidului” și apoi a fost reabilitat politic, dar deja postmortem (a murit după o tentativă de suicid). După discursul lui Stalin din februarie-martie 1937 despre necesitatea introducerii unor metode noi de luptă, de „distrugere și deșădăcinare”, la conferința raională de partid din mai 1937, conducătorului i se spunea despre eșecurile din cadrul construcției național-culturale, învinuind „agenții României burgheze”, care și-au îndeplinit misiunea dușmănoasă – au încetinit „procesul de dezvoltare a culturii moldovenești” [30, f. 84-89].

Ordinul operativ Nr. 00447 al NKVD URSS „Despre operațiunile represive asupra foștilor culaci, criminali și a altor elemente antisovietice” din 30 iulie 1937, chiar dacă era îndreptat împotriva culacilor și a criminalilor, treptat extindea cadrul contingentului vizat, deoarece punctul 9 din Compartimentul 1 prevedea extinderea zonei de căutare a dușmanilor poporului și de a mări numărul acestora, fără a se limita la funcțiile, originile sau sfera de activitate a acestora. „Limitele” în ceea ce privește RSSU și RASSM păstrau tendința de creștere (fapt care este consemnat în tabelul comparativ alcătuit de noi), inclusiv din inițiativa „de jos”. La 1 august 1937 a apărut ordinul NKVD al RASSM Nr. 00485 cu privire la desfășurarea operațiunii „poloneze” (scopul acesteia fiind lupta împotriva „coloanei a cincea”). Oamenii erau arestați în baza unor foi operative și a listelor-protocol. În RSSU și RASSM, care aveau hotare comune cu Polonia și România, această luptă era deosebit de crâncenă. La 31 ianuarie 1938, prin

Decretul CC al PC(b) Unional, NKVD-ului i s-a permis să continue operațiunile naționale și să prelungească până la 15 aprilie ordinea extrajudiciară de anchetare a cazurilor celor arestați în cadrul acestor operațiuni, „indiferent de cetățenia acestora”. Orice cetățean putea fi agent recrutat, mai ales dacă avea legătură cu vreun dușman deja deconspirat (de exemplu, participanții „rețelei de spioni” din orașul Râbnița „țineau legătura” cu G. Starîi, E. Voronovici, P. Chior) [8, p. 468, 469]; avea rude peste hotare (B. Hristodulo-Finiti, participant al mișcării din colhoz, grec, nobil de origine) sau a fost acolo într-o deplasare de serviciu (V. Hriplivîi, fostul comisar norodnic al învățământului din RASSM). În timpul operațiunii „au fost lichidate grupe de spioni în Tiraspol, Camenca, Râbnița...” [31, p. 166, 169]. Excesiv de „afectat de trădători burghezo-naționaliști și troțkisto-buhariniști” s-a dovedit a fi frontul construcției național-culturale (Editura de Stat, Comitetul Științific, Comitetul pentru Radio, ziarul „Moldova socialistă” etc.). Nota informativă despre starea lucrărilor operative și de anchetă a NKVD al RASSM anunța că pe 5 octombrie 1937, numărul total de arestări era de 2036 de oameni (dintre care 1689 pentru spionaj în favoarea României). Operațiunea continua din contul rămășițelor „materialelor agenților operativi” și a mărturiilor scoase din persoanele arestate. Anchetatorii se străduiau să efectueze cazuri de grup, care permiteau extinderea numărului arestanților din contul cercului apropiat, a colaboratorilor și a cunoștințelor persoanelor arestate: în cazul „scriitorii” au fost unite generațiile mai bătrâne și mai tinere ale scriitorilor din autonomie (D. Milev, F. Malai, N. Cabac, N. Marcov...), acuzați de participare la „organizații naționaliste, de spionaj și rebele”; în cazul „bulgar” fabricat despre o organizație teroristă, printre persoanele arestate era profesorul-inovator G. Insarev-Dermenji, care era bătut regulat, capul său fiind mereu „cu cicatrici de la loviturile cu mânerul pistolului” [32, pag. 149]. În timpul operațiunilor naționaliste, o lovitură grea a fost adusă profesorilor din satele Butor, Pererîta, Parcani ș.a. Din februarie 1938, la comanda lui N. Ejov, persoanele care urmau să fie arestate trebuiau selectate în conformitate cu „etichetele sociale” (antecedente penale, trecutul social și politic) și a comportamentului individual. În cercetare am folosit memoriile martorilor oculari și a rudelor persoanelor care au fost supuse represiunilor, în care se vorbește despre cum se efectuau arestările și cum derula ancheta, despre atmosfera deprimantă din societate. În RASSM, în conformitate cu materialele de arhivă deschise și a calculelor efectuate în timpul îndeplinirii ordinelor operative Nr. 00447 și 00485, au fost arestate 6947 persoane: 4888 (70,3%) au fost condamnate la moarte prin împușcare, 2004 (28,9%) au fost trimise în lagăre. La reexaminare au fost trimise cazurile a 57 de persoane (0,8%) [33, p. 442]. Cel mai contaminat cu „gunoi antisovietic” a fost declarat raionul Tiraspol, iar majoritatea acestui „gunoi” erau lucrători, profesori și studenți.

În paragraful **3.3. Concluzii la capitolul 3** menționăm că baza politicii represive a regimului a fost pusă de teoria stalinistă a agravării continue a luptei de clasă. „Abordarea de

clasă” și „epurările” sistematice au creat condiții de a descoperi dușmani oriunde, iar campaniile de luptă împotriva „dizidenților de dreapta” și a celor „naționaliști” extindeau terenul de căutare a celor nedemni de încredere printre intelectualitatea din RASSM. În timpul represiunilor în masă din anii 1937-1938, republica autonomă a pierdut mulți specialiști talentați și de perspectivă, care au creat această republică prin munca și energia lor. În același rând au ajuns vechii și noii intelectuali, cei promovați din mediul muncitoresc și țărănesc.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Principalul obiectiv științific al cercetării constă în reflectarea condițiilor politice de formare și activitate a intelectualității RASSM, ceea ce ar duce la aprecierea obiectivă a rolului și a locului ei în procesul de construcție național-statală în autonomie, relevarea trăsăturilor caracteristice ale politicii regimului totalitar față de intelectualitate.

Cercetarea efectuată în cursul elaborării tezei de doctor ne-a permis să tragem următoarele concluzii:

1. În urma cercetării istoriografiei problemei, am propus periodizarea acesteia în trei etape determinate de metodologiile, caracterul și disponibilitatea surselor și de concepția principală de analizare a temei. În esență, concepțiile asupra problemei aveau posibilitatea să se schimbe în a doua (1956-1987) și a treia etapă (din 1987 până în zilele noastre), deoarece acestea erau legate de schimbările semnificative din viața socio-politică a URSS și RSSM.
2. Analizând condițiile politice în care s-a format intelectualitatea din RASSM au fost evidențiate și caracterizate trăsăturile distinctive ale totalitarismului sovietic (de stânga) ca factori de decizie ai acestui proces. Ideea principală a politicii regimului totalitar o constituie crearea „noii societăți” și a „noului om”, a noii mentalități „sovietice” (de masă). Obținând susținerea persoanelor proscrise și a lumpenilor în procesul de consolidare a puterii, partidul bolșevic se afla într-o stare permanentă de luptă cu toți cei care ar putea pretinde la această luptă. Dar fără ajutorul intelectualității, tentativa conducerii statului de a face față ar fi suferit un eșec și asta era clar din primele zile de la instaurarea bolșevicilor.
3. Odată cu formarea RASSM era evident faptul că una dintre principalele probleme ale conducerii o reprezenta lipsa de cadre. Numărul insuficient de lucrători moldoveni cu perspectivă (după apartenența de partid și a nivelului profesional) încetinea efectuarea unor programe de dezvoltare național-culturale din RASSM, ca de exemplu înrădăcinarea și moldovenizarea.

4. Politica de stat de înrădăcinare trebuia să stimuleze procesul de creare a unei elite etnice loiale în RASSM. În acest context, regimul considera succesele tinerei intelectualități moldovenești drept realizări ale politicii naționale sovietice.
5. Relațiile dintre totalitarismul sovietic și intelectualii vechii școli întotdeauna au avut un caracter antagonist. Regimul politic totalitar nu dorea să recunoască întâietatea intelectualității în societate, de aceea colaborarea cu ea a fost o cedare temporară, o necesitate pentru a susține funcționarea statului din contul specialiștilor până nu va fi creată intelectualitatea muncitorească și țărănească. Intelectualitatea, la rândul său, își considera activitatea drept o misiune educativă față de acei promovați din popor, care trebuiau să ocupe funcții de conducere (după opinia puterii), dar nu erau încă pregătiți pentru asta.
6. Am evidențiat trei surse de formare a intelectualității din RASSM: „vechea” intelectualitate, cei „promovați” din rândul muncitorilor și a țăranilor și primii absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior. Dacă primii dintre ei erau angajați imediat la lucru, atunci atragerea celor din a treia grupă urma să se producă peste 8-10 ani. Principala sarcină îi revenea „vechii” intelectualități care trebuia să îndeplinească munca și celor promovați, deseori corectând greșelile acestora. S-a dovedit a fi imposibil de crescut, educat și format noua intelectualitate fără a apela la cunoștințele și experiența vechii intelectualități.
7. Practica „promovării” ca o alternativă a intelectualității avea perspective bune, oferea posibilități de afirmare oamenilor neinițiați și îi putea descoperi într-un număr suficient, dacă nu s-ar fi transformat într-o campanie ordinară a sistemului cu ritmurile sale accelerate.
8. Specialiștii care au absolvit în ritmuri accelerate nu aveau experiența practică, dar erau folositori pentru sistem, fiind entuziaști loiali ai construcției socialismului. Activitatea lor încă de la început avea nevoie de corectări și de supraveghere din partea „vechii” intelectualități.
9. RASSM era multinațională și aspirația regimului totalitar de a face din ea un exemplu atractiv de viață fericită pentru o naționalitate concretă, a fost doar o mișcare politică ale planurilor imperiale de „comasarea pământurilor”. De aceste principii era legată sarcinile construcției național-culturale - dezvoltarea „limbii naționale moldovenești”, creșterea culturală și succesele din domeniul economic.
10. Insuccesele legate de încercările de creare ale limbii moldovenești își au originea în principiile politice. Pentru puterea centrală de la Moscova era important un singur lucru - limba trebuia să corespundă momentului politic actual. În anul 1932, s-a dat

ordin de a renunța la grafia chirilică și la „moldovenisme”, iar Comitetul Științific Moldovenesc a declanșat campania de „latinizare”.

11. Dezvoltarea culturilor naționale în condițiile totalitarismului sovietic oscila mereu, oferindu-i puterii motive de a învinui de naționalism „burghez”, separatism și legături de spionaj cu dușmanul extern. Atitudinea părtinitoare se răspândea nu doar asupra „vechii” intelectualități, dar și asupra celor promovați și a absolvenților instituțiilor de învățământ superior, deoarece puteau ajunge sub influența periculoasă a acestora.
12. Politica regimului totalitar în esență sa era una de consum, deoarece calmarea presiunii exercitate asupra intelectualității s-a produs abia atunci puterea și-a dat seama că aceasta era indispensabilă. Politica era una represivă, deoarece intelectualitatea a suportat toate consecințele acesteia - lipsirea de drepturi, deportări, epurări și concedieri cauzate de statutul social, închiderea în lagăre sau sentința cu moartea. Politica represivă era una selectivă - ordinul operativ Nr. 00447 al NKVD al URSS nu viza direct asupra intelectualității, dar expresia „elemente antisovietice” și inițiativa organelor punitive locale a mărit cercul și contingentul persoanelor arestate din contul acesteia. Ordinul operativ Nr. 00485 a redirecționat represuniile, orientându-se după apartenența națională.

Recomandări:

1. Totalitarismul ca fenomen politic continuă să fie una dintre cele mai actuale probleme și în secolul XXI și dezvoltarea în continuare a științei prin intermediul materialelor factologice despre istoria RASSM pot contribui la formarea în societate a unei aprecieri obiective a trecutului istoric;
2. RASSM este unul din exemplele realizării politicii naționale sovietice de stat (de stânga) a totalitarismului. Experiența implementării acestui proiect politic necesită în continuare să fie studiat și să i se confere o apreciere obiectivă;
3. Analiza științifică a politicii totalitarismului față de intelectualitate poate releva relația de cauză-efect între divagările în strategia de cadre a regimului (de la neîncredere la colaborare temporară) și schimbările din cursul intern și extern a URSS. În acest context, soarta multinaționalei RASSM a devenit unul dintre exemplele elocvente;
4. Rolul și locul susținătorilor curentului „de sinestătător” și a „românizării” în procesul de constituire și dezvoltare a culturii RASSM necesită a fi studiate într-o cercetare distinctă;
5. Rezultatele cercetării procesului de formare a intelectualității RASSM, realizările acesteia la toate nivelele și în toate sferele vieții sociale ar putea fi incluse într-o lucrare generală dedicată exclusiv rolului acestei clase sociale în istoria RASSM.

BIBLIOGRAFIE

1. Репида А.В. Образование Молдавской АССР. Кишинев, 1974, 184 с.
2. Иванова З.М. Левобережные районы Молдавии в 1918-1924 гг. Исторический очерк. Кишинев: Штиинца, 1979, 215 с.
3. Мовилян Н. Следовать правде истории. В: Восстанавливая правду истории. Сб. статей. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1989, с. 5-29.
4. Галущенко О.С. Образование Молдавской АССР: современный взгляд историка. В: Проблемы национальной стратегии, 2014, № 5 (26), с. 202-218.
5. E. Muraru, I. Moiseev. Politica de cadre și crearea intelectualității în RASSM în condițiile aparatului administrativ de comandă stalinist. În: Anale științifice ale Universității de Stat din Moldova, 2000, Vol. II, p. 148-152.
6. Стратиевский К.В., Стратиевская И.К. Из истории Молдавского научного комитета. В: Ежегодный исторический альманах Приднестровья, 1998, № 2, с. 90-100.
7. Negru E. Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească (1924-1940). Chișinău, 2003, 204p.
8. Varta I., Varta T., Șarov I. Asasinările în masă din RASSM în perioada Marii Terori. Vol. I. 1937-1938. Chișinău: Arc: Cartdidact, 2010, 828 p.
9. Cașu I. Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956. Chișinău: Cartier, 2014, 396 p.
10. Alexei Memei. Teroarea comunistă în RASSM (1924-1940) și RSSM (1944-1947). Mărturii documentare. Chișinău: Editura Serebia, 2014, 832 p.
11. P. Negură. Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni și puterea sovietică în epoca stalinistă. Chișinău: Cartier, 2014, 444 p.
12. Иченко В.В. Роль общественных организаций в деле становления народного образования Молдавской АССР (1924-1927). В: Русин, 2014, № 2 (36), с. 285-295.
13. Аствацатуров Г.О. Очерки истории села Парканы. В 2-х ч. Часть вторая. Кишинев: «Типарул», 1996, 184 с.
14. Фицпатрик Ш. Классы и проблемы классовой принадлежности в Советской России 20-х годов. В: Вопросы истории, 1990, № 8, с. 16-31.
15. Шаповал Ю.І. Україна 20-50-х років: сторінки ненаписаної історії. Київ: Наукова думка, 1993, 352 с.
16. Волков С.В. Интеллектуальный слой в советском обществе. Москва, 1999.
<http://swolkov.org/ins/index.htm> (vizitat 12.06.2012)

17. Борисенок Е. Феномен советской украинизации в 1920-1930-е годы.
http://fictionbook.ru/author/elena_borisienok/fenomen_sovetskoyi_ukranizacii_1920_1930_godiy/read_online.html?page=0 (vizitat 10.05.2013)
18. Кропачев С.А. Десять лет, изменившие страну. Проблемы отечественной истории и историографии середины 1930-1940-х годов. Краснодар, 2006.
<http://www.kubanmemo.ru/library/Kropachev01/index.php> (vizitat 12.06.2012)
19. Галущенко О.С. Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (30-е годы). В: Ежегодный исторический альманах Приднестровья, 2003, № 7, с.46-55.
20. Красильников С.А. На изломах социальной структуры: маргиналы в послереволюционном российском обществе (1917-конец 1930-х гг.). Новосибирск, 1998. <http://zaimka.ru/soviet/krasiln1.shtml> (vizitat 12.06.2012)
21. Бурменко Л. Интеллигенция МАССР в кадровой политике тоталитаризма. В: Revista Militară. Studii strategice de apărare și securitate. Categoria C, Chișinău, nr. 4, 2016, p. 199-209.
22. Бурменко Л. МАССР в контексте национально-государственного строительства в СССР. В: Studia universitatis Moldaviae, Seria Științe Umanistice. Categoria B. Chișinău, 2013, № 10 (70), ISSN 1811-2668, p. 61-66.
23. AOSPRM (Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova), Fond 49, inv. 1, d. 598, f. 1-35.
24. AOSPRM, Fond 49, reg. 1, d. 1531, f. 29-30.
25. И. Сталин: диктатура пролетариата, большевистская бдительность, политика партии и партийное строительство. Новосибирск, 2009 http://revolucia.ru/sbv_stalin130.pdf (vizitat 23.04.2014)
26. Волков С. Красный террор глазами очевидцев. Москва, 2009. http://www.e-reading.by/bookreader.php/142495/Volkov_-_Krasnyii_terror_glazami_ochevidcev.html (vizitat 12.08.2012)
27. Бурменко Л. МАССР в 1932-1934: борьба с классовым врагом на «культурном фронте». В: Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe Umanistice. Categoria B. Chișinău, ISSN 1811-2668, nr 4 (94), 2016, p.233-238.
28. AOSPRM, Fond 49, inv. 1, d. 2832, f. 77-81.
29. AOSPRM, Fond 49, inv. 1, d. 2829, f. 1-205.
30. AOSPRM, Fond 49, inv. 1, d. 3610, f. 84-89.

31. Постановление Политбюро ЦК ВКП(б) о продлении репрессий среди населения по признаку национальной принадлежности. 31.01.1938 г.
<http://alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/61278> (vizitat 11.05.2013)
32. Бурменко Л. Массовые репрессии в МАССР и их последствия для интеллигенции республики. В: *Studia universitatis Moldaviae, Seria Științe Umanistice. Categoria B.* Chișinău, 2015, nr. 4 (84), ISSN 1811-2668, ISSN online 2345-1009, p. 159-171.
33. Negru Gh., Tașcă M. Represiunile politice din RASSM în anii 1937-1938 („Operațiunea culăcească” și „operațiunea română”). В: *Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa/coordonat de S. Musteață, I. Cașu.* Chișinău: Cartier, 2011, p. 429-455.

LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE LA TEMA TEZEI

1. Жосан Т.И., Постолаки Л.М. Политика тоталитарного режима в отношении интеллигенции МАССР (1924-1940). În: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*, 1998, Vol. II, p. 103-106.
2. Жосан Т.И., Постолаки Л.М. «Мы - они» или ... мы вместе? В: Национальные отношения в Республике Молдова на современном этапе и пути их оптимизации (Материалы «круглого стола»). Кишинев, 1999, с. 19-27.
3. Постолаки Л. Узурпация большевиками государственной власти как политическая основа контроля над обществом. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*, 2000, Vol. II, p. 106-110.
4. Бурменко Л. Формирование интеллигенции МАССР: достижения и проблемы в реализации идеологических установок тоталитаризма. În: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*, 2001, Vol. II, p. 236-238.
5. Бурменко Л.М. К вопросу о формировании новой советской интеллигенции в МАССР. В: Приднестровская государственность: история и современность. Материалы международной конференции, посвященной 80-летию МАССР. Тирасполь: Изд. Приднестровского Университета, 2005, с. 163-166.
6. Бурменко Л.М. О политических условиях формирования интеллигенции МАССР (1924-1933). În: *Общественная мысль Приднестровья*, 2010, № 1, с. 80-87.
7. Бурменко Л. МАССР в контексте национально-государственного строительства в СССР. În: *Studia universitatis Moldaviae, Seria Științe Umanistice. Categoria B. Chișinău*, 2013, № 10 (70), ISSN 1811-2668, p. 61-66.
8. Бурменко Л. Массовые репрессии в МАССР и их последствия для интеллигенции республики. În: *Studia universitatis Moldaviae, Seria Științe Umanistice. Categoria B. Chișinău*, 2015, nr. 4 (84), ISSN 1811-2668, ISSN online 2345-1009, p. 159-171.
9. Бурменко Л. МАССР в 1932-1934: борьба с классовым врагом на «культурном фронте». În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe Umanistice. Categoria B. Chișinău*, ISSN 1811-2668, nr. 4 (94), 2016, p. 233-238.
10. Бурменко Л. Интеллигенция МАССР в кадровой политике тоталитаризма. В: *Revista Militară. Studii strategice de apărare și securitate, Categoria C, Chișinău*, nr. 4, 2016, p. 199-209.

ADNOTARE

Autor: Burmenko Ludmila

Tema: Politica regimului totalitar fața de intelectualitatea din RASSM (1924-1940), teză de doctor în istorie, anul perfectării - 2017, municipiul Chișinău.

Structura tezei: Introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, adnotări (în limbile română, engleză și rusă), Bibliografie din 299 de titluri, 148 de pagini text de bază și Anexe.

Cuvinte-cheie: RASSM, totalitarism, construcția național-statală, abordare de clasă, intelectualitate, specialist burghez, promovări, epurare, teroare.

Domeniul de studiu: Istoria universală (pe perioade).

Scopul tezei rezidă în cercetarea condițiilor politice de formare și existență a intelectualității din RASSM.

Obiectivele lucrării se axează pe: examinarea politicii de cadre, promovate de PC (b) al URSS, studierea rolului jucat de intelectuali în RASSM, expunerea motivelor și metodelor de represiune față de intelectualii din RASSM.

Noutatea și originalitatea științifică. Au fost studiate și expuse principiile politicii statului totalitar față de intelectualitatea din RASSM, au fost analizate sursele de formare a intelectualității din RASSM, a fost generalizată esența politicii represive a totalitarismului sovietic.

Problema științifică importantă soluționată: principala sarcină a cercetării realizată în domeniul cercetat constă în reflectarea condițiilor politice de formare, viață și activitate a intelectualității din RASSM, fapt ce a contribuit la formularea unei aprecieri obiective a rolului și locului acestora în procesul de construire național-statală a autonomiei, evidențierea trăsăturilor caracteristice ale politicii totalitare ale regimului.

Semnificația teoretică a lucrării constă în argumentarea științifică și în formularea concluziilor cercetării efectuate, în care s-au demonstrat condițiile de existență a intelectualității la formarea RASSM, au fost depistate politicile sovietice de marginalizare și nimicire a „vechii intelectualități” și de formare a unei „noi” intelectualități, din muncitori și țărani, devotate regimului bolșevic.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele studiului pot fi folosite la elaborarea lucrărilor de sinteză, referitoare la istoria Republicii Moldova (la istoria românilor) și la generalizări, privind esența totalitarismului sovietic.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetărilor obținute pot fi utilizate în activitatea științifică și didactică, la elaborarea monografiilor, manualelor, materialelor didactice la istoria universală și istoria românilor.

ANNOTATION

Author: Burmenko Lyudmila

Theme: Policy of totalitarian regime for the intellectuals MASSR (1924-1940), historical Sciences PhD thesis, dissertation elaborating year 2017, Chisinau.

The structure of thesis: consists of introduction, three chapters, conclusions and recommendations, annotations in Romanian, English and Russian languages, bibliographic resources (299), 148 pages of main text containing 6 applications.

Keywords: MASSR, totalitarianism, national and cultural construction, class approach, the intelligentsia, bourgeois specialist, protege promoter, cleaning, terror.

Field of study: general history (on periods).

The purpose of the paper is to study the political conditions of MASSR intelligentsias formation, life and activity.

Objectives: of given research are to review the CPSU (b) personnel policy the intelligentsia role in the national construction of the MASSR, of persecution motives and methods of intelligentsia during the repressive actions in MASSR.

Scientific novelty of research paper represented by the formulated principles of state policy of the totalitarianism regime in relation to MASSR intelligentsia, the sources of MASSR intelligentsia formation, are analyzed and the repressive essence of the totalitarianism policy is summarized.

The important scientific problem solved in researched field presentation of the political conditions of MASSR intelligentsias formation, life and activity that led to the objective evaluation of its role and place in the national-state building of autonomy, the identification of specific features of the policy totalitarian regime in relation to intellectuals.

Theoretical importance of the study is expressed in scientific argumentation of research results and conclusions in which the MASSR intelligentsia position is characterized and the aggressive totalitarian actions selectivity in relation to MASSR intelligentsia is meant.

Practical value. The results of research can be used when writing works on MASSR history and subject of totalitarianism.

Implementation of scientific results. The obtained research results can be used in research and teaching activity, at the achievement of monographs, textbooks, teaching materials at Universal History and Romanian History.

АННОТАЦИЯ

Автор: Бурменко Людмила Михайловна

Тема: Политика тоталитарного режима в отношении интеллигенции МАССР (1924-1940), диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук, год написания диссертации - 2017, г. Кишинэу.

Диссертация имеет следующую структуру: введение, три главы, заключение и рекомендации, аннотации на английском, румынском и русском языках, библиография (299 источников), 148 страниц основного текста, 6 приложений.

Ключевые слова: МАССР, тоталитаризм, национально-культурное строительство, классовый подход, интеллигенция, буржуазный специалист, выдвигенец, чистка, террор.

Область исследования: всеобщая история (по периодам).

Цель работы состоит в исследовании политических условий формирования и деятельности интеллигенции МАССР.

Задачи исследования сосредоточены на изучении кадровой политики ВКП(б), роли интеллигенции в национально-государственном строительстве МАССР, мотивов и методов преследования интеллигенции в ходе репрессивных акций в МАССР.

Новизна и научная оригинальность работы. Сформулированы основы государственной политики тоталитаризма в отношении интеллигенции; проанализированы источники формирования интеллигенции МАССР; обобщена репрессивная сущность политики тоталитаризма.

Основная научная задача, решенная в исследуемой области, заключается в освещении политических условий формирования, жизни и деятельности интеллигенции МАССР, что привело к объективной оценке её роли и места в национально-государственном строительстве автономии, выявлению специфических черт политики тоталитарного режима в отношении интеллигенции.

Теоретическая значимость работы выражена в научном аргументировании результатов и выводов исследования, в которых охарактеризовано положение интеллигенции МАССР; обозначена избирательность репрессивных акций тоталитаризма в отношении интеллигенции автономной республики.

Практическая ценность работы. Диссертация может быть рабочей основой при написании работ по истории МАССР и тематике тоталитаризма.

Реализация научных результатов. Результаты исследования могут быть использованы в научной и дидактической деятельности, при подготовке монографий, учебников, дидактических материалов по всеобщей истории и истории румын.

BURMENKO LUDMILA

**POLITICA REGIMULUI TOTALITAR FAȚĂ DE INTELECTUALITATEA DIN
RASSM (1924-1940)**

611.03 – ISTORIA UNIVERSALĂ (PE PERIOADE)

Autoreferatul de doctor în istorie

Aprobat spre tipar: 18.05.2017

Hârtie offset. Tipar offset

Coli de tipar.: 2.0

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Tiraj: 60 ex.

Comanda nr. 1355

ÎS FEP „Tipografia Centrală”
str. Florilor, 1
MD2068 Chisinau, Republica Moldova